

ВИВЧАЄМО ДОСВІД

УДК 373.5.017.4: 37.018.51

ЖАННА СТЕЛЬМАШУК

janna.stelmashuk@yandex.ru
кандидат педагогічних наук, доцент
Рівненський державний гуманітарний університет,
м. Рівне, вул. Пластова, 29

НАТАЛІЯ ГРИЦЮК,

заступник директора з виховної роботи
Лютинський НВК,
с. Лютинськ, вул. Центральна, 51

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ: З ДОСВІДУ РОБОТИ

Відзначено доцільність вивчення досвіду роботи загальноосвітніх навчальних закладів з національно-патріотичного виховання учнів з огляду на сучасну соціокультурну та суспільно-політичну ситуацію у країні, рівень розвитку науки й потреби педагогічної практики. Представлено програму та механізм реалізації системи національно-патріотичного виховання учнів сільської загальноосвітньої школи Поліського регіону (на прикладі Лютинського НВК Дубровицького району Рівненської області). Розкрито завдання та зміст, охарактеризовано форми та методи національно-патріотичного виховання учнів. Зроблено висновок, що комплексне застосування традиційних та інноваційних форм, методів і засобів виховання, за умови скоординованої взаємодії всіх учасників виховного процесу на засадах особистісно-діяльнісного, аксіологічного та культурологічного підходів з урахуванням природних, соціальних, культурних та етнографічних особливостей Полісся, сприяє ефективній реалізації завдань національно-патріотичного виховання учнів.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, учні, сільська школа, досвід.

ЖАННА СТЕЛЬМАШУК

кандидат педагогических наук, доцент,
Ровенский государственный гуманитарный университет,
г. Ровно, ул. Пластова, 29

НАТАЛІЯ ГРИЦЮК,

заместитель директора по воспитательной работе
Лютинський НВК,
с. Лютинск, ул. Центральная, 51

НАЦИОНАЛЬНО-ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ УЧАЩИХСЯ СЕЛЬСКОЙ ШКОЛЫ: ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ

Отмечена целесообразность изучения опыта работы общеобразовательных учебных заведений по национально-патриотическому воспитанию учащихся, учитывая современную социокультурную и общественно-политическую ситуацию в стране, уровень развития науки и потребности педагогической практики. Представлена программа и механизм реализации системы национально-патриотического воспитания учащихся сельской общеобразовательной школы Полесского региона (на примере Лютинського НВК Дубровицького району Ровенской

области). Раскрыты задачи и содержание, дана характеристика форм и методов национально-патриотического воспитания учащихся. Сделан вывод, что комплексное применение традиционных и инновационных форм, методов и средств воспитания, при условии скоординированного взаимодействия всех участников воспитательного процесса на принципах личностно-деятельностного, аксиологического и культурологического подходов с учетом природных, социальных, культурных и этнографических особенностей Полесья, способствует эффективной реализации задач национально-патриотического воспитания учащихся.

Ключевые слова: национально-патриотическое воспитание, учащиеся, сельская школа, опыт.

ZHANNA STELMASHUK

candidate of pedagogical sciences, associate professor
Rivne State University of the Humanities,
Rivne, Plastova 29 Street

NATALIIA HRYTSIUK,

vice principal on educational work of
Liutynskiy educational complex,
Lyutynsk, Central 51 Street

NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION OF RURAL SCHOOL PUPILS : EXPERIENCE

The article deals with the issue of examining the experience of secondary schools at national-patriotic education of students, taking into consideration the current sociocultural and political situation in the country, science development level and requirements of practical teaching. The author program and mechanism for the implementation of the system of national-patriotic education of students of rural secondary schools of the Polissia region (Luchinskyi educational complex Dubrovysky district Rivne region is given as an example) are presented in the paper. In the paper tasks and content of national-patriotic education of pupils are disclosed, forms and methods of its realization are characterized. It is concluded that integrated use of traditional and innovative forms, methods and means of education, through a coordinated interaction of all participants of the educational process on the principles of personal and activity, axiological and cultural approaches taking into consideration natural, social, cultural and ethnographic features of the Polissia region, contributes to the effective implementation of the tasks of the national-patriotic education of students.

Keywords: national-patriotic education, students, rural school, experience.

Актуальність проблеми національно-патріотичного виховання учнів не викликає сумніву в контексті тих суспільно-політичних подій, що склалися сьогодні в Україні. Відтак, пошук ефективних форм, методів та засобів національно-патріотичного виховання учнів, оптимізація напрямів такої діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах перебувають у колі інтересів як науковців, так і педагогів-практиків.

У заходах щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, викладених у Додатку до наказу Міністерства освіти і науки України № 641 від 16 червня 2015 р. наголошено на необхідності «узагальнення досвіду використання загальноукраїнського та регіонального компоненту виховання патріотизму, що накопичений у навчальних закладах» [2]. Тож, вивчення і творче застосування досвіду загальноосвітніх шкіл з означеної проблеми, на нашу думку, буде корисним для педагогів та сприятиме вирішенню завдань національно-патріотичного виховання учнів.

Різні аспекти проблеми національно-патріотичного виховання учнівської молоді були та є предметом наукових праць і творчих пошуків вчених-педагогів та учителів-практиків. Із сучасних науковців питання оптимізації процесу національно-патріотичного виховання учнів досліджували І. Бех, В. Гарнійчук, О. Жаровська, К. Журба, П. Ігнатенко, В. Киричок, Г. Назаренко, І. Шкільна, О. Сухомлинська та ін.

Мета статті – висвітлити досвід роботи сільської школи Поліського регіону з національно-патріотичного виховання учнів.

Мету, завдання, зміст і напрямки національно-патріотичного виховання учнів викладено у багатьох нормативно-правових документах з питань освіти і виховання, прийнятих у зв'язку із суспільно-політичною ситуацією в Україні. Так, у Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки зазначено: «В Україні національно-патріотичне виховання дітей та молоді має стати одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку громадянина як високоморальної особистості, яка плекає українські традиції, духовні цінності, володіє відповідними знаннями, вміннями та навичками, здатна реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства, сповідує європейські цінності, готова до виконання обов'язку із захистом Батьківщини, незалежності та територіальної цінності України» [3, с. 1].

Школа є одним з потужних факторів впливу, важливою ланкою виховання свідомих, активних, моральних громадян Української держави, місцем емоційно психологічної захищеності і душевного комфорту особистості учня, конструктивної співпраці та взаєморозуміння, ланкою, де формується національна свідомість, громадська зрілість, соціальна відповідальність за долю Батьківщини, за свою роль у національно-культурному розвитку України.

Розглянемо досвід та особливості реалізації національно-патріотичного виховання учнів сільської школи Поліського регіону на прикладі Лютинського НВК Дубровицького району Рівненської області. Цей напрям виховання був і є пріоритетним для педагогічного колективу навчального закладу у межах дослідно-експериментальної роботи з теми дослідження «Формування конкурентоспроможної особистості через реалізацію Програми національного виховання учнівської молоді Дубровиччини на 2008–2020 роки». Практичне вирішення завдань національно-патріотичного виховання у Лютинському НВК здійснюється на основі програми дослідно-експериментальної роботи за темою «Реалізація моделі національно-патріотичного виховання учнів сільської школи поліського регіону» з урахуванням природних, етнопедагогічних та соціокультурних особливостей Полісся.

Розробляючи модель національно-патріотичного виховання учнів Лютинського НВК, ми насамперед враховували той факт, що цей навчальний заклад є сільською школою. Сільська школа трактується не тільки як «приналежність до місця розташування», а й «загальноосвітній навчальний заклад, де, крім навчання, створюються сприятливі умови для різнобічного розвитку дитини, національно-культурного збагачення особистості, духовних взаємозв'язків та взаємовпливів із соціокультурним середовищем» [1, с. 824].

Характерною особливістю сільської школи є її поліфункціональність, адже, крім освітньої, просвітницької, вона виконує цивілізаційну, соціокультурну, етнокультурну функції. На відмінну від міської, сільська школа має тісні зв'язки із соціальним середовищем, що зумовлює раннє входження учня у взаємодію з дорослими. А. Ярошенко зазначає, що «на розвиток сільської школи впливають соціальні, культурні, економічні, демографічні, природні та інші чинники, що відрізняє її від міської школи. Соціальні засади розвитку означеного феномена ґрунтуються на закономірностях, взаємозв'язках освітніх систем (сільської школи) з соціальним середовищем села. Соціальні засади взаємодіють із педагогічними» [6, с. 91].

Взявши до уваги природні, демографічні, соціальні, культурні й етнографічні особливості сільської місцевості Полісся, тривалий минулий досвід навчального закладу, його традиції, звичаї, матеріальний і педагогічний потенціал, потреби та рівні вихованості учнів, було розроблено модель національно-патріотичного виховання учнів, змодельовано освітньо-виховний простір навчального закладу та передбачено механізм реалізації цього виховання (рис. 1).

В особистісно-діяльній концепції виховання відзначається, що виховання є дієвим лише тоді, коли дитина включається у різноманітні види діяльності і оволодіває суспільним досвідом завдяки ефективному стимулюванню педагогом її активності у цій діяльності. Безумовно, значний виховний потенціал у національно-патріотичному вихованні мають шкільні предмети. Однак у нашому дослідженні зроблено акцент на позаурочній виховній діяльності. Ми підбрали систему заходів національно-патріотичного виховання та згрупували їх за розділами залежно від того, на отримання конкретно якого результату вони були спрямовані.

ВИВЧАЄМО ДОСВІД

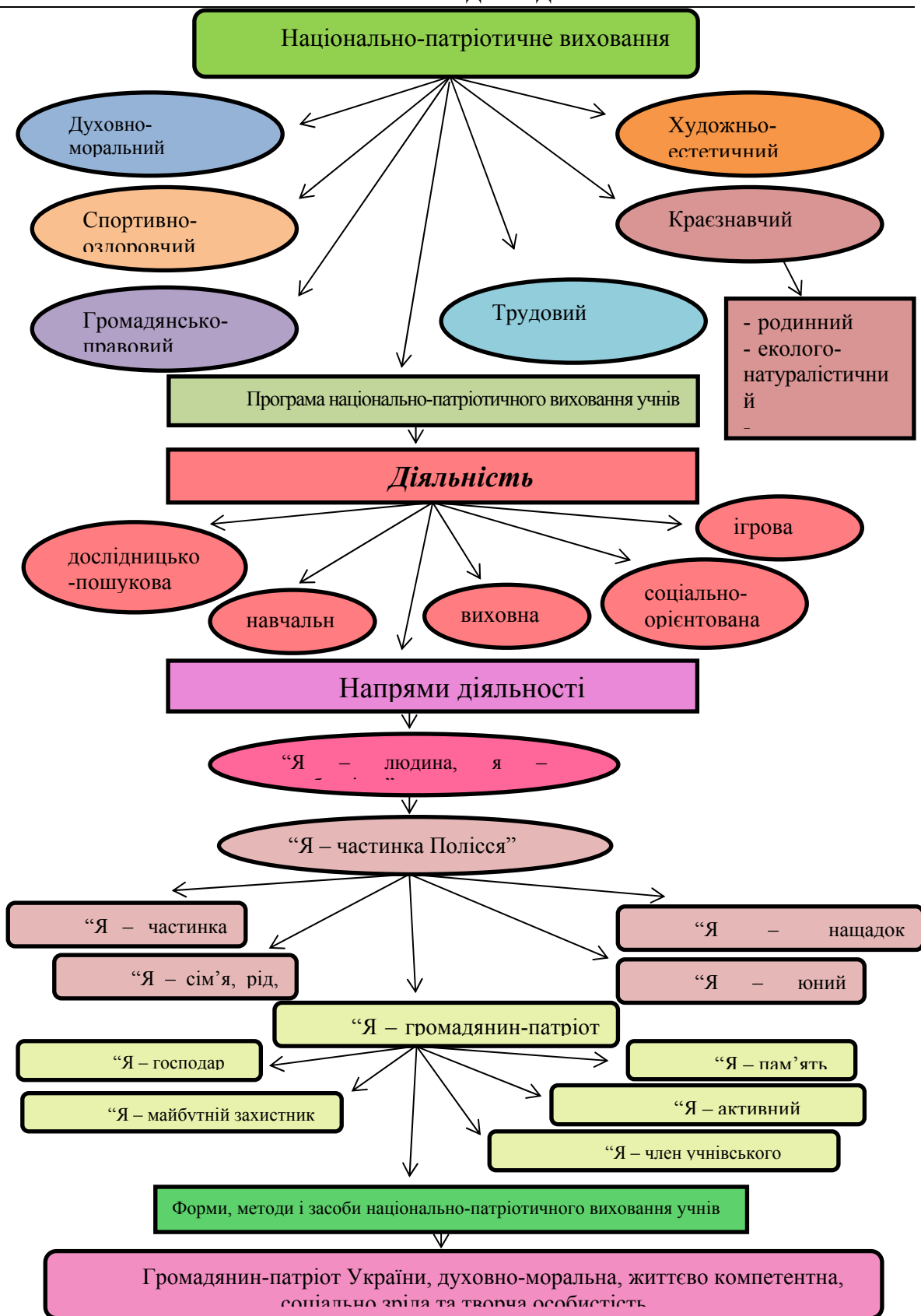

Рис. 1. Механізм реалізації національно-патріотичного виховання учнів Лютинського НВК.

Програма дослідно-експериментальної роботи з національно-патріотичного виховання учнів [4] включає три ключові розділи: «Я – людина, Я – особистість», «Я – частинка Полісся» і «Я – громадянин України», що передбачають застосування системи традиційних та інноваційних форм виховання, реалізація яких забезпечується скоординованою взаємодією усіх суб'єктів освітньо-виховного та соціокультурного простору сільської школи Поліського регіону: адміністрація школи, вчителі-предметники, класні керівники, вихователі, педагог-організатор, психолог, бібліотекар, дитячі і молодіжні громадські організації та об'єднання (зокрема, молодіжна організація станції Лютинськ «Пласт»); органи учнівського самоврядування (учнівське королівство і товариство) та центри самоврядування (з питань екології та краєзнавства, охорони здоров'я, дозвілля і творчості; інформації, захисту прав учнів, освіти, роботи з дітьми); волонтери шкільного центру «Турбота»; керівники музею, гуртків, секцій, факультативів; куратори виховних центрів; батьківська громадськість; органи місцевого самоврядування; заклади культури та освіти; трудові колективи; громадські діячі; релігійні конфесії на території села; фонди, проекти.

Патріотизм передбачає насамперед знання особливостей своєї малої Батьківщини, любов до неї. Основними засобами патріотичного виховання молоді К. Ушинський вважав «виховний потенціал рідної мови, природи рідного краю, народних звичаїв, традицій» [5]. Відтак фундаментом національно-патріотичного виховання є, на нашу думку, ґрунтовні знання історії рідного краю, повага до його звичаїв, традицій, культури і природи, бажання їх зберігати і примножувати. Саме такою є мета заходів, представлених у розділі дослідно-експериментальної програми «Я – частинка Полісся», що включає такі підрозділи: «Я – частинка природи», «Я – сім'я, рід, родина», «Я – нащадок козацького роду», «Я – юний краєзнавець».

Екологічні ігри, акції «Європа починається з чистоти», «Посади своє дерево», екологічні проекти «Подвір'я навчального закладу», «Клумба», операції «Годівничка», «Шпаківня», Свято зустрічі птахів, конкурс «Кімнатні рослини моєї родини», Свято врожаю, фотоконкурс «Квітує рідний Лютинськ», мандрівка в урочище «Дуби», виставка-конкурс «Від відходів – до доходів» є результатом спільної злагодженої діяльності педагогів, батьків, учнівського центру самоврядування з питань екології та краєзнавства, екологічної агітбригади школи «Веселка» з метою збереження навколишнього середовища, природи рідного села зокрема та Полісся загалом, формування екологічної свідомості та поведінки учнів.

Учнівське товариство школи за підтримки школярів і педагогів, сільського голови, односельчан та водіїв транспортних засобів організувало акцію «Європа починається з чистоти». Учні прибирали територію школи, вулиці села, громадські місця, лісовий масив, прикрасили територію синьо-жовтими стрічками, розмалювали у кольори державного прапора України дошки оголошень на в'їзді у село. На зібрані кошти було розмалювало автобусну зупинку та виготовлено смітники.

Краєзнавча діяльність є ключовою у національно-патріотичному вихованні учнів Лютинського НВК, мета якої – усвідомлення школярами причетності до рідної землі, поваги до рідної історії, традицій родинного села, Полісся. Її орієнтири закладені у розділі програми «Я – юний краєзнавець».

Зазначимо, що у плани виховної роботи класних керівників включені теми виховних годин: «Моя сім'я в історії рідного села», «Моє село в історії моєї країни», «Моя мала батьківщина – Полісся».

Традицією у школі стало проведення фольклорно-етнографічного фестивалю колядок та щедрівок, свята Миколая, виховного заходу «Українські вечорниці», театралізованого дійства «Великодній кошик», виставки «Поліська вишивка – молитва без слів» за номінаціями «Мені сорочку мама вишивала...», «Ой рушник, рушничок, кольорова стрічка...», «Мелодії на полотні», «Великодні мотиви». У грудні кожного року серед педагогів, батьків та учнів школи організовується виготовлення ялинкових прикрас для «Ялинки єднання» біля школи.

Учні школи є активними учасниками краєзнавчих екскурсій, пошукових експедицій, проектів. Так, альбоми «Пісні рідного краю», проекти «Пісні мого села. Поліські переливи», «Фольклор села», «Історія вулиць села» стали результатом здійснення фольклорної експедиції «Барви мого Полісся», а короткометражний документальний фільм – проекту «Історія мого рідного села».

За участю волонтерів школи підготовлено проекти «Легенди про село», «Ніхто не забутий, ніщо не забуто», «Зламани доли», «Воєнні сторінки», «Слава полеглим», «Низький уклін вам, ветерани», «Дорога на Схід», викладені на сайті Лютинської публічно-шкільної бібліотеки.

Підготовлені учнівським товариством проекти «На шляху до відродження» (духовні храми Дубровиччини), «Туристичними стежками рідного краю», «Видатні люди рідного села», «Книга пам'яті села Лютинськ» є ще одним свідченням різносторонньої красназавчої роботи у школі.

З метою ознайомлення учнів з минулим нашого народу, виховання поваги до учасників Другої світової війни та бойових дій у післявоєнний час (зокрема, в Афганістані), залучення дітей до вшанування загиблих, активізації пошуково-дослідницької роботи за ініціативою волонтерів школи проведено такі заходи: зібрано спогади ветеранів Другої світової війни та людей, вивезених на примусові роботи в Німеччину, створено альбоми «Спогади ветеранів», «Зламани долі», «Ордени та медалі моєї родини», організовано виставку фотографій воєнних років, відвідування та опіку вдів учасників війни за місцем проживання, проведено операцію «Обеліск», підготовлено проект «Воєнні сторінки».

Нині учні школи готують проект «Світлини рідного краю», мистецький конкурс «Барви поліської душі» та літературно-музичну композицію за творами українських дитячих письменників і композиторів «Рідний край, де ми живемо, Україною зовемо».

Необхідність відродження традицій козацької педагогіки у вихованні підростаючого покоління відображена у підрозділі програми «Я – нащадок козацького роду». Відтак до планів виховної роботи класних керівників включено години спілкування, присвячені відродженню та розвитку українського козацтва як важливої складової національно-патріотичного виховання молоді. У школі започатковано День добрих справ, а також спільно з батьками і громадськістю села проведено конкурси «Козацькі забави», «Супер-козак», конкурс стрілецької та козацької пісні, перегляд та обговорення фільму «Вогнем і мечем», підготовлено виставку малюнків, усний журнал, презентації учнів за проектом «Славні гетьмани України».

Національно-патріотичне виховання неможливе без тісної співпраці вчителів, батьків та учнів. Зокрема, результатом такої взаємодії є проведені заходи: «Тато, мама, я – українська сім'я», «Турнір поколінь», форум батьківської громадськості «Здорова дитина – багата Україна!», а також вишивання рушника єднання.

З метою привернення уваги громадськості до актуальних для українського суспільства проблем подолання насильства у сім'ї, забезпечення рівних прав жінок і чоловіків, попередження випадків насильства щодо дітей ф підлітків практичним психологом проведено загальношкільну акцію «Ми проти дискримінації людей з ВІЛ-СНІДОМ», конкурс малюнків «Зупинимо СНІД разом», тренінг «СНІД – загроза людству», «круглий стіл» для батьків «Виховання без насильства», семінар-практикум для батьків «Виховуємо хлопчика і дівчинку».

Молодіжна громадська організація «Лютинська станиця Пласту – Національної скаутської організації України», створена у 1993 р., відіграє важливу роль у вирішенні завдань національно-патріотичного виховання, організовуючи проведення патріотичних, спортивних, красназавчих, туристських заходів, волонтерських акцій з учнівською молоддю. Останні сходи пластунів представлені такими темами: «Символи держави», «Різдвяна свічка», мандрівки «Стежками героїв» і «Стежками краю», теренова гра-квест, «Велика екологічна гра».

Пластуни налагодили взаємодію з Рівненським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти, провели для педагогічних працівників і батьків презентації скаутської виховної методики, тренінги з питань залучення дітей до пластового (скаутського) руху, навчання інструкторів (тренерів) для роботи в пластових організаціях (м. Дубровиця, смт. Рокитне), організували творчу зустріч директорів шкіл Дубровицького та Столінського районів (Білорусь) з питань виховання учнів шляхом створення молодіжних громадських організацій, поширили пластову друковану продукцію, виготовили стендові матеріали на пластову тематику, публікують матеріали у присвячені історії та розвитку пластового осередку районній газеті. Заключним і водночас інтегративним розділом дослідно-експериментальної програми з національно-патріотичного виховання у Лютинському НВК є розділ «Я – громадянин України» з підрозділами: «Я – господар свої землі», «Я – майбутній захисник Вітчизни», «Я – пам'ять народу», «Я – активний громадський діяч», «Я – член учнівського самоврядування».

Заходи, включені в цей розділ програми, сприяють координації, системності і комплексності усіх виховних впливів на особистість для виховання в неї любові до Батьківщини і відданості їй, прагнення до зміцнення честі і гідності України, формування національної свідомості, любові до рідної землі і свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати, зберігати соборність українських земель,

згуртованість і єдність нації, всього суспільства. З цією метою до планів виховної роботи класних керівників включено теми: «Національні традиції», «Народні промисли», «Національні герої», «Моя Батьківщина – Україна».

Для учнів 10–11 класів у листопаді 2016 р. проведено цикл тренінгів з підвищення рівня політико-правової свідомості «Я і моє право», з формування навичок самоорганізації «Самі будемо своє життя у рідній країні» та особистісно-рольову гру «Політична карусель».

У навчальному закладі оновлено куточок державної символіки, створено зал історії школи, постійно оновлюються матеріали музейних світлиць сільського краєзнавчого музею.

Упродовж року до Дня пам'яті та примирення, Дня створення УПА, Дня учасників бойових дій в Афганістані, Дня українського козацтва, Дня пам'яті героїв Крут, Дня Соборності України, Дня Чорнобильської трагедії, Дня скорботи і вшанування пам'яті жертв війни в Україні, Дня партизанської слави, Дня пам'яті жертв голодомору, Дня Гідності та Свободи, Дня вишиванки, Дня Державного Прапора України проводяться акції пам'яті, тематичні лінійки, виховні години, уроки мужності. Традиційно учні Лютинського НВК відзначають День миру акцією «Голуб миру», День Соборності України флешмобом: утворенням символічної карти України та Герба України.

Прес-центром учнівського товариства підготовлено сторінку у стінгазету «21 листопада – День Гідності та Свободи» з метою утвердження ідеалів свободи і демократії, збереження та донесення до учнів об'єктивної інформації про доленосні події в Україні.

Учнівське товариство школи є ініціатором та організатором багатьох заходів національно-патріотичного характеру. Було проведено, зокрема, загальношкільну лінійку «Нескорена та незламна Україна», зреалізовано проекти «Пам'ять» за напрямками «Шляхами мужності та стійкості» (про жителів села Лютинськ, які захищають єдність України на Сході, приймають участь в АТО), «Збережемо пам'ять про подвиг», «Ніхто не забутий, ніщо не забуто», створено «Книгу Пам'яті», «Герої навколо нас» (про жителів села та випускників школи учасників АТО). Зібрані матеріали, створено презентацію «Слава героям!», проводиться робота з виготовлення стендів.

Волонтери шкільного центру «Турбота» постійно залучають учнів школи до благодійної діяльності. Серед останніх справ – акції «Допоможи ровеснику зі Сходу України!», «Від широкого серця – для мужнього серця» (з метою привітання з Новорічними та Різдвяними святами учасників АТО), обласна акція «Не будь байдужим», Всеукраїнська акція «Почуйте всі!» (надання благодійної допомоги дітям з вадами зору, придбання медичного обладнання для обласної дитячої лікарні).

Учні та вчителі школи долучалися до проведення благодійної ярмарки для допомоги бійцям АТО, що була організована організацією «Руевит». Волонтери Лютинського НВК взяли участь у Міжнародному конкурсі волонтерських проєктів.

Учні школи є також активними учасниками всеукраїнських організаційно-масових заходів патріотичного спрямування за різними напрямками.

Ефективність системи національно-патріотичного виховання Лютинського НВК доведена результатами та досягненнями учнів школи. Так, учні школи є переможцями обласного літературного конкурсу «Перло многоцінне» у номінації «Публіцистика» Рівненської обласної організації Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка, призерами районних конкурсів та фестивалів: конкурс патріотичної пісні «Поліська січ», районний тур Міжнародного конкурсу знавців української мови ім. П. Яцика, районний етап мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді ім. Т. Шевченка, конкурси «Паперовий світ», «Український сувенір», «Знай і люби свій рідний край, фестиваль «Вифлеємська зірка», конкурс екологічних агітбригад «На нас надіється земля», огляд-конкурс читців-декламаторів, конкурс юних поетів «Живи, Кобзарю, в пам'яті людській», заочний обласний конкурс «Космічні фантазії».

Таким чином, комплексний аналіз досвіду роботи Лютинського НВК показує, що цілісне застосування традиційних та інноваційних форм, методів і засобів виховання у виховному процесі з урахуванням природних, соціальних, культурних та етнографічних особливостей Поліського регіону сприяє ефективному вирішенню проблем національно-патріотичного виховання школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді: Наказ МОН від 16.06.15 р. № 641. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2015/06/16/nacziionalno-patriotichne-vixovannya/>.
3. Про стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки: указ Президента України від 13.10.2015 р. № 580/2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580/2015>.
4. Стельмашук Ж. Г. Програма формувального етапу дослідно-експериментальної роботи за темою «Реалізація моделі національно-патріотичного виховання учнів сільської школи Поліського регіону» / Ж. Г. Стельмашук, Н. Й. Грицок. – Рівне: РДГУ, 2016 – 28 с.
5. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні / К. Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори: у 2 т. –К.:Рад. школа, 1983. – Т. 1: Теоретичні проблеми педагогіки. – С. 43–103.
6. Ярошенко А. О. Ціннісний дискурс освіти: монографія / А. О. Ярошенко. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. – 156 с.

REFERENCES

1. *Encyklopediya osvity* [Encyclopedia of education]. Pod. red. V. Kremen, Kyiv, Jurinkom Inter, 2008. 1040 p.
2. *Kontseptsiya natsional'no-patriotichnoho vykhovannya ditey ta molodi*. [The concept of national-patriotic education of children and youth], nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny vid 16.06.2015 r. No 641, Elektronnyy resurs, Rezhym dostupu: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2015/06/16/nacziionalno-patriotichne-vixovannya>.
3. *Pro stratehiyu natsional'no-patriotichnoho vykhovannya ditey ta molodi na 2016-2020 roky*. [On the strategy of national-patriotic education of children and youth in 2016-2020 years], Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 13.10.2015 r. Vol. 580/2015, Elektronnyy resurs: Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580/2015>
4. Stel'mashuk Zh. H., Hrytsyuk N. Y. *Prohrama formuval'noho etapu doslidno-eksperymental'noyi roboty za temoyu «Realizatsiya modeli natsional'no-patriotichnoho vykhovannya uchniv sil'skoyi shkoly polis'koho rehionu»* [The program of the forming stage of experimental work on the theme "implementation of the model of the national-patriotic education of pupils of rural secondary school of the Polesie region "], Rivne, RSHU, 2016. 28 p.
5. Ushyn's'kyu K. D. *Pro narodnist' uhromads'komu vykhovanni* [On the nation in public education], Vybrani pedahohichni tvory: u 2 t., Kyiv, 1983. Part. 1: Teoretychni problem pedahohiky. P. 43-103.
6. Yaroshenko A. O. *Tsinnisnyy dyskurs osvity: monohrafiya* [Axiological discourse of education], Kiev, NPU, 2004. 156 p.

Стаття надійшла в редакцію 04.03.2017 р.

УДК 37.032:504:378.141.2:61

ОЛЕНА ШІСАР

snisar.elena20@yandex.ua
кандидат педагогічних наук, викладач
Черкаська медична академія,
м. Черкаси, вул. Хрещатик, 215

ОЛЕКСАНДРА ШЕВЧЕНКО

metod_medacademy@ukr.net
викладач-методист
Черкаська медична академія,
м. Черкаси, вул. Хрещатик, 215

**ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ
СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ**

Розглянуто актуальну проблему пошуку та впровадження інноваційних форм і методів екологічного виховання та екологічної освіти у навчально-виховний процес медичного вищого